

קרן של"ם לפיתוח שירותים לאדם
המפגר ברשויות המקומיות

מבית ומחוץ

אוסף תקצירי עבודות מחקר של בוגרי תואר שני בתחום הפיגור השכלי

מהדורה רביעית

טבת, תשס"ט 01/2009

עבודות אלה מומנו על ידי מענק מחקר
מקרן של"ם

הקרן לפיתוח שירותים לאדם עם פיגור שכלי ברשויות המקומיות

המרכז האוניברסיטאי
אריאל

אוניברסיטת
העברית

אוניברסיטת
חיפה

אוניברסיטת
תל אביב

חברי הוועדה

- **יו"ר הוועדה לפיתוח כף אדם, מחקר וטכנולוגיה:**
הגב' אסתר עמר, מנהלת האגף לשירותים חברתיים, באר שבע.
- **יו"ר וועדת מחקר:**
פרופ' פנינה קליין, מנהלת מרכז "בייקר", המוקד להתפתחות הילד, ביה"ס לחינוך, אוניברסיטת בר אילן.
- **חברי הוועדה:**
 - ד"ר חיה עמינדב, מנהלת האגף לטיפול באדם המפגר, משרד הרווחה.
 - גב' אורנה בן ארי, מפקחת ארצית על הדיור, השרות לטיפול באדם המפגר, משרד הרווחה.
 - ד"ר רנתה גורבטוב, מנהלת תחום מחקר, האגף למחקר, תכנון והדרכה, משרד הרווחה.
 - גב' נעמי גרינטל, סגנית מנהל מח' שיקום באגף הרווחה, חיפה.
 - מר אריה סעדה, רכז תחום פיגור שכלי, המחלקה לשירותים חברתיים, קריית שמונה.
- **מרכזת הוועדה:**
גב' שרון גנות, רכזת פיתוח כוח אדם, מחקר וטכנולוגיה, קרן של"ם.

טבת, תשס"ט 01/2009

הקדמה

לאדם בעל הצרכים המיוחדים בכלל ולאדם עם פיגור שכלי בפרט יש זכות בסיסית לחיות חיים נורמאליים בסביבתו הטבעית, לממש את הפוטנציאל הגלום בו ולהשתלב במרקם החברתי, התרבותי והתעסוקתי בהתאם ליכולתו ולצרכיו. חזון זה מנחה את פעילותה של קרן של"ם המסייעת לפיתוח שירותים בקהילה לאוכלוסייה עם פיגור שכלי.

קרן של"ם מעודדת את העיסוק האקדמי בחקר הפיגור השכלי. תודות לחברי וועדת המחקר של קרן של"ם הפועלת לקידום ההשקעה בתשתיות כוח האדם והמחקר בנושא הפיגור השכלי.

אנו מתכבדים להביא בחוברת זו תקצירים של שבע תזות ללימודי תואר שני, בארבעה מוסדות להשכלה גבוהה: האוני' העברית, אוני' ת"א, אוני' חיפה והמרכז האוניברסיטאי אריאל. כל התזות בוצעו בתמיכת מענק מקרן של"ם.

עבודות אלו בחנו מגוון של שאלות מחקר והערכה מעולמו של האדם עם פיגור שכלי-מבית ומחוץ: משפחתו, פעילותו ורצונותיו. התמיכה של קרן של"ם במחקרים ובעבודות של סטודנטים לתארים מתקדמים מכוונת להשפעה על העשייה בשטח להשגת/לאיכות חיים מיטבית לאדם עם פיגור שכלי והסובבים אותו.

חוברת תקצירים זו מהווה אמצעי נוסף להפצת והנגשת הידע המקצועי.

אנו מקווים כי התקצירים יעודדו קריאת חומר מקצועי, והמשך מחקרים לקידום העיסוק בנושא הפיגור השכלי בכל תחומי האקדמיה.

אנו מזמינים את כל המעוניינים לקיים מחקר בכל נושא ותחום אשר יתרום לקידום איכות החיים של האוכלוסייה עם פיגור שכלי לפנות לקרן של"ם באמצעות אתר האינטרנט שלנו: www.kshalem.org.il

תודה לכל העוסקים למלאכה בקרן של"ם ובאקדמיה.

בברכת הצלחה,

גב' ריבה מוסקל

מנכ"ל קרן של"ם

מר אלי דדון

יו"ר הנהלת קרן של"ם

ראש מועצת בית דגן

פרופ' פנינה קליין

יו"ר וועדת מחקר, קרן של"ם
מנהלת מרכז "בייקר" - המוקד
להתפתחות הילד, ביה"ס לחינוך,
אוניברסיטת בר אילן.

תוכן עניינים

1. חלוקת תפקידים ותמיכה משפחתית בחברה ערבית כגורם הקשור לסגנון התמודדות ורמת חרדה עודה למיס, אוניברסיטת חיפה, 2007 6
2. בדיקת הקשר בין אוירה משפחתית, קוהרנטיות ותקווה הורית, להשתתפותם של ילדים ומתבגרים עם פיגור שכלי בגילאי 10-21 שנים אלישבע כהן, אוניברסיטת תל אביב, 2008 9
3. התמודדות אימהות ממוצא אתיופי להן ילד בעל פיגור שכלי לאה פאר, המרכז האוניברסיטאי אריאל, 2008 11
4. זוגיות בקרב אנשים עם פיגור שכלי יעל וינברג, אוניברסיטת חיפה, 2008 14
5. איפיוני קריאה ומטלות תלויות קריאה בקרב צעירים בעלי פיגור שכלי ממקור לא ידוע יסכה גוטמן, האוניברסיטה העברית, 2008 18
6. הקשר בין מסגרת מגורים סוג תעסוקה ותפיסת שליטה לבין דפוסי פעילות פנאי של בוגרים עם פיגור שכלי בקהילה אירית חן, אוניברסיטת תל אביב, 2003 20
7. המדיום והמסר - השפעת סרטים שהופקו על ידי ובהשתתפות אנשים המתקשים בתפקודם השכלי על עמדות וגישות של סטודנטים מתחומי העבודה הסוציאלית והחינוך המיוחד עימנאל שן, האוניברסיטה העברית, 2008 23

חלוקת תפקידים ותמיכה משפחתית בחברה ערבית כגורם הקשור לסגנון התמודדות ורמת חרדה

עודה למיס, אוניברסיטת חיפה, 2007

בהנחיית: פרופ' שונית רייטר

גידולו של ילד בעל פיגור שכלי בבית כרוך במשבר, אשר עלול להגביר את תחושות הדחק בקרב המשפחות. בסקירת ספרות אודות הורים לילדים בעלי פיגור, ניתן לחוש את הקשיים המרובים והמורכבים עמם מתמודדים הורים אלה, את הכאב המתמשך, וכן את הצרכים המיוחדים של הילד לאורך מעגל החיים.

רבים הם המחקרים אשר דנו והתייחסו לסוגיות, כמו עמדות, התמודדות, דחק ותמיכה חברתית בקרב משפחות לילדים עם פיגור שכלי, ועם זאת מועט מאוד הידע אודות משפחות לילדים עם פיגור שכלי בחברה הערבית.

החברה הערבית בישראל נמצאת בשינוי מתמיד, וכתוצאה מתהליך המודרניזציה חל מעבר מחברה קולקטיביסטית ליותר גרעינית. העלייה ברמת ההשכלה, בד בבד עם יציאתן של נשים לשוק העבודה חוללה שינויים במבנה החברתי ובנורמות והערכים החברתיים. מכאן, ראינו צורך לבחון כיצד הורים ערביים מתמודדים עם גידולו של ילד בעל פיגור קל או בינוני הגר בבית, זאת באמצעות ארבע שאלות עיקריות:

- האם קיימים הבדלים בין אמהות לאבות בסגנונות ההתמודדות ורמות החרדה?
- האם קיימים הבדלים בין אבות לאמהות בתפיסות מסורתיות לגבי חלוקת התפקידים בבית וכן תפיסת התמיכה המשפחתית של המשפחה המורחבת?
- האם חלוקת תפקידים בבית (מעורבות האב בטיפול) משפיעה על סגנון ההתמודדות ורמות החרדה הן של האבות והן של האמהות?
- האם התמיכה מהמשפחה המורחבת משפיעה על סגנונות ההתמודדות ורמות החרדה של ההורים?

לצורך בדיקות ההשערות הנ"ל אותרו 94 זוגות של הורים לילדים עם פיגור שכלי קל או בינוני הגרים באזור הגליל המערבי. כל אחד מבני הזוג מילא סט שאלונים בנפרד. השאלונים סומנו במספרים סידוריים בכדי לעשות התאמות בין בני הזוג בהמשך.

כלי המחקר העיקריים כללו שאלון דמוגרפי אישי וארבעה שאלונים:

1. שאלון סגנונות התמודדות שפותח על ידי Carver et al (1989), ובו 60 פריטים. השאלון תורגם לעברית ונבנה בגרסה מקוצרת של 30 פריטים ע"י בן צור וזיינדר (Ben-Zur & Zeidner, 1995)

2. שאלון חלוקת תפקידים במשפחה, אשר פותח במקור ע"י צוות המחקר של המרכז לחקר ולימוד המשפחה באוניברסיטת חיפה, ועודכן ע"י (Katz, Lavee & Azaiza,

1996). ותורגם לערבית על ידי (עארף, 1997)

3. שאלון תמיכה חברתית-FSS – Family Support Scale פותח ע"י דנסט, ג'ניקנס וטריבט (Dunst, Jenkins & 1984 Trivette,) ותורגם ע"י רעיף (1992).

4. שאלון חרדה אשר לקוח משאלון STPI, שחיברו ספילברגר ועמיתיו (Spielberger et al., 1979), ותורגם לעברית ע"י בן צור (Ben – Zur, 1998).

ממצאי המחקר העיקריים הצביעו שאמהות השתמשו יותר מאשר אבות באסטרטגיות התמודדות הממוקדת בבעיה.

המחקר לא מצא הבדלים משמעותיים בין אבות לאמהות בממוצע התמיכה המשפחתית וברמות החרדה. בנוסף, בהסתמך על דיווחם של שני בני הזוג, עולה שאופי חלוקת התפקידים הוא מסורתי.

בבואנו לבדוק את הקשר בין רמת מעורבות האב בחלוקת התפקידים לבין ההתמודדות הן של האבות והן של האמהות, מצאנו שאין קשר בין רמת מעורבות האב לבין סגנונות ההתמודדות של האבות או האמהות.

זאת ועוד, במחקר זה לא מצאנו קשר בין מידת התמיכה המשפחתית לבין סגנונות ההתמודדות בקרב אבות או אמהות.

ממצאים נוספים במחקר העידו על קשר בין מידת הדתיות לרמת החרדה ועל קשר בין מידת ההשכלה של אמהות ואבות לבין בחירת סגנון ההתמודדות.

ממצאי המחקר מעידים שבתחום חלוקת התפקידים החלוקה עדיין מסורתית יותר. טרם ניכרת השפעתו של תהליך המודרניזציה, ועקב כך ולאור הנורמה החברתית, שבה החברה הערבית מטילה על האם את מלאכת הטיפול בבית ובילדים, אמהות ראו את עצמן כאחראיות הבלעדיות, ולפיכך השתמשו באסטרטגיות התמודדות ממוקדות בבעיה יותר מאשר ברגש. ממוצע התמיכה החברתית היה נמוך יחסית, וכמו כן לא נמצא קשר בין רמת התמיכה המשפחתית לבין סגנונות ההתמודדות.

קיימים שלושה הסברים לכך, וייתכן ואחד מהם ישפוך אור על הממצאים: ההסבר הראשון הינו שתהליך המודרניזציה השפיע בעיקר על ערכי המשפחה ועל היחסים עם המשפחה המורחבת. אך לגבי הזוג עצמו, המשפחה הגרעינית, נראה שאין עדיין השפעה לתהליך המודרניזציה על הנורמות המסורתיות בחלוקת תפקידים. הסבר אחר הוא שההורים לילדים עם פיגור שכלי מבודדים את עצמם מהמשפחה המורחבת מחמת הבושה או בשל העומס הכרוך בטיפול בילד; הסבר אחרון הוא שתפיסת התמיכה נחשבת לסובייקטיבית, ולא מן הנמנע שהמשפחות אינן חשות שהיא מספקת את צרכיהן גם אם היא באמת קיימת.

לבסוף, הסברנו את היעדר הקשר בין התמיכה המשפחתית או מעורבות האב בטיפול או במשק בית לבין התמודדות האם, בכך שהאם מטבעה היא המטפלת בילד, זהו התחום שבו היא מממשת את עצמה, ועליה לעמוד בציפיות החברה גם במקרה של ילד מוגבל או רגיל.

המלצות המחקר:

מחקר זה עלה על מספר נקודות מעניינות אשר מחייבות אותנו כאנשי מקצוע בדיקה מעמיקה יותר ועריכת מחקרי המשך, במיוחד בקרב האוכלוסייה הערבית. אני מוצאת חשיבות רבה בחקר משפחות לילדים עם פיגור שכלי בחברה הערבית וכן בהרחבת השירותים הזמינים לילדים בעלי הצרכים המיוחדים ומשפחותיהם, ובמיוחד לאמהות, מכיוון שהן הנושאות בנטל העיקרי, כפי שראינו מממצאי המחקר הנ"ל, חלוקת התפקידים בבית הינה מסורתית והאם היא אשר נוטלת התפקיד העיקרי בגידול הילד עם הצרכים המיוחדים. זאת ועוד, מן הראוי לשקוד על פיתוח תכניות התערבות להגברת מעורבות האב בטיפול ובמשחק עם הילד.

לאור ממוצע התמיכה המשפחתית הנמוך יחסית, יש להערכת, לערוך מיפוי לשירותי התמיכה הפורמאליים הזמינים לאוכלוסייה הערבית בישראל, ולבדוק את שיעור פניית המשפחות לשירותים אלה, במיוחד לאור העובדה שרוב האוכלוסייה הערבית הינה כפרית ונגישותה לעיר ולשירותים המוצעים לתושבים מוגבלת יחסית. בהקשר אחר של תמיכה, לעניות דעתי, יש לערוך השוואה בין מידת הפנייה/ העדפת הורים לתמיכה הפורמאלית או הבלתי פורמאלית בקרב החברה הערבית.

לבסוף, ברצוני להציע גם הכנת תוכניות התערבות או קבוצות מיקוד אשר יסייעו להתמודדות הורים לילדים עם בעיות התפתחותיות בחברה הערבית בפרט, כי הורים אלה דיווחו על בדידות וחוסר תמיכה, המגע והחשיפה למשפחות המתמודדות עם מצב זהה עלול להקל ולסייע להם בגידול הילד.

בדיקת הקשר בין אוירה משפחתית, קוהרנטיות ותקווה הורית, להשתתפותם של ילדים ומתבגרים עם פיגור שכלי בגילאי 10-21 שנים

**אלישבע כהן, החוג לריפוי בעיסוק, אוניברסיטת תל אביב, 2008
בהנחיית: ד"ר אורית ברט, ד"ר נאוה רצון, פרופ' מלכה מרגלית**

מטרת המחקר הנוכחי היתה לבחון קשרים בין מרכיבים אישיים ומשפחתיים של ילדים ומתבגרים עם פיגור שכלי לבין מידת ההשתתפות (Participation) שלהם. המטרה הראשונית בהתערבות טיפולית באמצעות ריפוי בעיסוק היא להפחית מוגבלות ולעודד תפקוד על מנת לקדם השתתפות. השתתפות מוגדרת כמעורבות במצבי חיים ומתוארת כתוצר של מודל רב ממדי הכולל גורמים בקהילה, במשפחה ובילד עצמו. עד כה נחקרו בעיקר קשרים בין סוגי מגבלות ונכויות לעצם ההשתתפות, אולם כמעט לא נבדקו קשריה עם גורמים אישיים, משפחתיים וסביבתיים. השערות המחקר היו כי יימצאו קשרים בין מאפייני אוירה משפחתית, קוהרנטיות ותקווה הורית לבין מידת ההשתתפות של הילדים, וכי מאפיינים אלה בשילוב עם נתונים אישיים ינבאו את מידת השתתפותם והנאתם מפעילויות פנאי.

שאלות המחקר היו:

1. האם יימצאו קשרים מובהקים בין המאפיינים הרגשיים ההוריים (קוהרנטיות ותקווה הורית) למשתנים המשפחתיים (לכידות ויכולת הסתגלות) ולמידת ההשתתפות של ילדיהם?

2. האם המשתנים ההוריים והמשפחתיים יסבירו את מידת ההשתתפות ואת רמת ההתנהגות המסתגלת של הילדים והמתבגרים?

המדגם כלל 60 ילדים ומתבגרים עם פיגור שכלי בגילי 10-21 המשתתפים בתוכנית פנאי בשעות אחר הצהריים במסגרת עמותת 'שלוה' (שחרור למשפחה וליילד המוגבל) ולומדים במסגרות החינוך המיוחד בירושלים ובסביבתה. אמהות המדגם התבקשו למלא שאלון נתונים אישיים הכולל מידע על אודות ילדיהם ושאלונים המתמקדים במרכיבים רגשיים ומשפחתיים: שאלון קוהרנטיות (Sense of Coherence Scale), (SOC) שאלון תקווה (The Hope Scale), ושאלון אוירה משפחתית (Family Adaptability and Cohesion Evaluation: FACES III). הצוות המטפל בשלוה התבקש להעריך את רמת התנהגותם המסתגלת של הילדים באמצעות ה-Vineland Adaptive Behavior Scales (V.A.B.S), והילדים והמתבגרים רואיינו באמצעות ה-Children's Assessment of Participation and Enjoyment (C.A.P.E) לגבי מידת השתתפותם בפעילויות פנאי.

תוצאות המחקר הצביעו על קשר בין מידת ההסתגלות המשפחתית לבין מידת ההנאה

של ילדים ומתבגרים עם פיגור שכלי מהשתתפותם בפעילויות פנאי. נמצא כי מידת הנאה גבוהה מהשתתפות בפעילויות אלו קשורה לרמות נמוכות של יכולת הסתגלות משפחתית. כן נמצאו קשרים בין רמת התנהגותם המסתגלת של הנבדקים למידת ההשתתפות שלהם. היעדר הקשרים בין המאפיינים הרגשיים ההוריים והמשפחתיים למידת ההשתתפות של הנבדקים מחייב בדיקה נוספת של קשרים אלו במדגמים גדולים יותר בקרב ילדים ומתבגרים עם פיגור שכלי המבלים שעות רבות יותר במחיצת הוריהם, על מנת לאפשר הבנה טובה יותר של דפוסי השתתפות בקרב אוכלוסייה זו.

המלצות המחקר :

מסקנות המחקר הנוכחי הן בעלות מספר השלכות יישומיות בתחום בניית מסגרות פנאי לילדים ומתבגרים עם פיגור שכלי. ממצאי המחקר מורים כי לילדים ומתבגרים עם פיגור שכלי קיימת היכולת להביע את צורכיהם בנוגע להשתתפותם בפעילויות פנאי. לפיכך, יש לפתח תוכניות להעצמה אישית בקרב חברי אוכלוסייה זו אשר יקנו להם דרכים שבאמצעותם יוכלו להביע דעה באופן פעיל בעת בניית מסגרות מותאמות בעבורם. במקביל יש לכלול בתוכניות הכשרה והעשרה המיועדות לאנשי טיפול ולבני משפחה של ילדים ומתבגרים עם פיגור שכלי מערך הסברה מקיף בנוגע לצורך לברר באופן ישיר מהם הצרכים של ילדים אלו ממסגרות פנאי על ידי עידוד להבעת דעתם והקשבה רגישה ומכוונת לחברי אוכלוסייה זו. יש להדגיש בתוכניות אלו כי הצרכים עשויים להיות שונים בין חברי אוכלוסייה זו וכי הם עשויים להשתנות על פי מאפיינים אישיותיים, גיל ומגדר.

לאור העובדה כי מחקר זה מהווה ניסיון ראשוני לחקור את מערכת הקשרים המתקיימים בין מאפיינים רגשיים הוריים ומשפחתיים בסביבתם של ילדים ומתבגרים עם פיגור שכלי לבין מידת השתתפותם בפעילויות פנאי, המלצות המחקר מזמינות מחקרים נוספים בנושא דפוסי השתתפות בקרב אוכלוסייה זו על מנת שיסייעו בבניית תוכניות פנאי מותאמות לילדים ומתבגרים עם פיגור שכלי.

התמודדות אימהות ממוצא אתיופי להן ילד בעל פיגור שכלי

לאה פאר, ביה"ס לעבודה סוציאלית, המרכז האוניברסיטאי אריאל, 2008

בהנחיית : פרופ' אלעזר לשם

בעבודה זו אתמקד בהשלכות ההקשר התרבותי-חברתי והחוויות הטראומטיות על דפוסי ההתמודדות של אימהות ממוצא אתיופי, להן ילד עם פיגור שכלי. ייערך ניתוח תיאורטי מהספרות המקצועית בנושאי התמודדות ומאפייני ההורות לילד עם פיגור שכלי בחברה המערבית, ומנגד- דרכי התמודדות של אימהות ממוצא אתיופי תוך דגש על התרבות המסורתית-האתיופית- מבנה המשפחה ותפקידי הילדים, הרפואה המסורתית ותפיסת המושגים "חולי" ו"מחלה", כמו גם המשאבים ותמיכה חברתית, מצב הפליטות, ההגירה, הקליטה והמעמד הסוציו-אקונומי של בני העדה בארץ.

בעזרת מחקר גישוש, בראיונות מובנים-למחצה, יתוארו דרכי התמודדותן של שלוש אימהות ממוצא אתיופי, עם ילדן, שנולד בארץ, עם פיגור שכלי. הדגש יושם על תפיסתן את מושג הפיגור מבחינה תרבותית, משאביהן ורשתות התמיכה החברתיות, תוך ניסיון לתת הסבר לדרכי התמודדותן לצל חוויות העבר שלהן, כמו- מוות של בני משפחה, אבלות על המתים, ההגירה, אובדן התרבות המסורתית, הפליטות, ו"הלם התרבות", אובדן מקורות התמיכה, מצב כלכלי קשה, תחושת הזרות.

החומר התיאורטי והתמות שתעלינה בראיונות יהיו אמצעי להצבת השערות בהקשר להתמודדות: האם הקשר תרבותי ומצב חברתי קיצוני, או חוויות-עבר טראומטיות- כמו- אבדנים, רשתות תמיכה שהתפרקו, מצב כלכלי קשה- משנה דפוסי התמודדות, ומביא להתמודדות שונה.

בעבודה תובא סקירת המושג "פיגור שכלי", בעבר וכיום, המדיניות וההתייחסות לאדם עם הפיגור השכלי בארץ ובאתיופיה.

מחקרים מראים שהשינוי שעבר על עולי אתיופיה בארץ היה קיצוני בכל התחומים, ועל כן הסתגלותם הייתה כל כך לא קלה. קליטתם הייתה קשה לא רק בגלל קשיי שפה, אלא גם מחסומים בין-תרבותיים וקוד תרבותי המושרש אצל הפרט מילדותו, מוטמע עמוק ויש לו קושי להשתחרר ממנו.

וייל (1994) טוענת כי יש להתייחס בהקשר לעולי אתיופיה לשוני במבנה החברתי, יותר מאשר לשוני תרבותי. היא מדברת על בניית "זהות חדשה" של יהדות אתיופיה בישראל.

לדוגמא- קוד כבוד תרבותי, כלפי מי שעומד מעל בהירארכיה- לדמות סמכותית אין אומרים "לא", מקובל לכופף את הגוף כלפיה. קודים שפורשו לא נכון ע"י החברה הקולטת (בן-עזר, 1992).

מצד שני- ישנן ציפיות של החברה הנקלטת עפ"י קוד התרבות שלהם כלפי החברה

הקולטת- כמו- הבטחה שהובטחה ע"י הקולט מחייבת אותו לקיים אותה, או עלבון- זהו אחד הרגשות הדומיננטיים בחברה האתיופית, אדם בעל סמכות אל לו להעליב את העומד מולו. (בן-עזר, 1992).

בן-עזר (1992) טוען, כי אחד המאפיינים של מפגש עם עולים הינו שימוש מוגבר בדעות קדומות ובסטריאוטיפים. יש קשר בין הדעה של האדם על האחר לבין ההתייחסות אליו.

הקודים התרבותיים של עולי אתיופיה שונים מהקודים של החברה הקולטת בתחומים רבים, החל מתחום הבריאות, החינוך ותעסוקה וכלה בתחום שפת הגוף. הספרות המקצועית מבחינה בין שוני תרבותי לבין מבנה חברתי.

על כן אנו מוציאים שבתחומים רבים נעשו תוכניות רגישות-תרבות, כדי להביא את העולים להשתמש בשירותים השונים, תוך התאמת התוכניות לקודים המוכרים להם. כלומר- הטיפול בעולים האלו אינו באסטרטגיות הטיפוליות שונות, אלא בקושי בהבנת התנהגותם ובפירוש. (יונגמן, מינוצ'ין-איציקסון, זרה ו-זילבר)-"יוצאי העדה מגיבים במחושים סומאטיים למצוקה נפשית, בשל בעיות אישיות או חברתיות, המתלוות לקשיי ההגירה ולהסתגלות לארץ, אך גם פתולוגיה גופנית או נפשית, המובעת בסגנון הסומאטי התרבותי האתיופי הייחודי". (1998, עמ' 91).

נעשו מספר ניסיונות להביא לקליטתם הטובה של יוצאי העדה האתיופית, פעמים רבות נעזרו במגשרים. (שמר, בר-גיא, 2001)- "גישור בין-תרבותי בקהילה הוא פרקטיקה כוללת, העוסקת בו-זמנית בקשר שבין קהילה נקלטת של עולים חדשים, לקהילה קולטת וותיקה ולנותני השירותים" (עמ' 161).

מגשר עושה עבודתו נאמנה אם הוא מצליח לתווך בין שתי התרבויות, שמייצגות דרכים שונות, על מנת להשיג המטרה. הצורך במגשרים התעורר מיד עם עלייתם ארצה של בני העדה, אולם בתחילה המגשרים לא עברו הכשרה מתאימה, סבלו מקונפליקט נאמנויות, ותפקידם לרוב היה תרגום הנאמר. עם השנים חלה התפתחות בתפיסת המגשר ותובנות לגבי תפקידו, שני הצדדים- החברה הקולטת והחברה הנקלטת יצאו נשכרים מהגישור, (שמר, בר-גיא, 2001)- "מגמה של הליכה דו-כיוונית על הגשר של צדדים אלה" (2001, עמ' 167).

הואיל ובעדה האתיופית ישנה התייחסות להתנהגות קונקרטי, כדיבור, יותר מאשר להתפתחות שכלית, והואיל ושלוש האימהות נתנו ביטוי לצורך שלהן במגשר במרפאות קהילתיות ובבית החולים, הן כדי להבין את דברי הרופא ואבחנתו והן, כדי שיבינו אותו, והן במערכת החינוך, הרי שמסקנת המחקר הינה- הצבת מגשרים, בני העדה, כדי לתת מענה לצורכי האימהות מהעדה האתיופית להן ילד עם פיגור שכלי.

הואיל ומושג "מפגר" לא מוכר בעדה, יש צורך לתת הסברים מפורטים לאימהות בנושא.

המלצות המחקר:

"למי שלא יודע, גם מישור הוא ג'ונגל" (פתגם אתיופיה).

בבואנו לטפל באימהות ממוצא אתיופיה, להן ילד מעוכב התפתחות, יש להתייחס ראשית לכול- לטראומות שחוו, טרם הניסיונות לקדם ולטפל בילד עם הפיגור. במיוחד לאור העובדה, שאימהות אלו, נישאו בגיל צעיר מאוד וילדו כשהן עצמן עוד היו נערות, וזאת לאור המחקרים, שנעשו בנושא. כיום מתייחסים לאדם עם הפיגור, שלא במנותק ממשפחתו, ועל התרומה הרבה של הלכידות המשפחתית ופניות האם לקידומו.

לאחר עיבוד האבל, יש לנסות ולקדם את הילד עם הפיגור השכלי.

יש לעודד האימהות לצרוך שירותי רווחה, חינוך ובריאות (רפואיים ופרה-רפואיים). בתרבות המסורתית יש נטייה לפנות למרפאים מסורתיים, כשאין הטבה במחלה (לעניינינו- פיגור שכלי). ניתן במקרה זה להסתמך על המודלים שכבר נוסו בעבר, כמו- תוכנית "טנא" (גדמו, טרונך, גולוסטני, לא ציין) או בטיפול בנגיף ה-HIV ומחלת האיידס. (רוזן, מצליח, דובני, שטרקשל, 2004), תוך שימוש בתכנים תרבותיים ומגשרים.

יש לעשות מאמצים להביאן לידי שיתוף פעולה אקטיבי בהקשר לתוכניות הטיפוליות ותוכניות הקידום של ילדן במסגרות השונות- רווחה, בריאותיות וחינוכיות. חוקרים מציינים את השותפות האקטיבית של ההורה בשיקום ובטיפול בילד עם הפיגור השכלי (Turnbull & Turnbull, 1982), כתורמת להתמודדות טובה, כמו גם שימוש במערכות תמיכה פורמאליות ובלתי-פורמאליות בקהילה. (שטנגר, 1986).

ולבסוף- יש לפתח מודלים אבחוניים וטיפוליים רגישי-תרבות בבואנו לטפל בעדה האתיופית. לדוגמא- אבחון קשיי למידה- רוזנבלום פתחה מודל של אבחון המותאם לילדים ממוצא אתיופיה. (רוזנבלום, 1994). ומסקנתה הייתה, שתוכניות המותאמות לבני העדה, יכולות הלמידה, ההפנמה והיישום טובים מאשר לפני התאמת המבחן.

כחלק אינטגרלי של תוכנית הלימודים בבתי הספר לעבודה סוציאלית ובמקומות ההכשרה המעשית, חייבים לכלול העלאת המודעות לעזור בהבנת התרבות השונה של הלקוחות, לפתח רגישות אתנית ומגדרית. (בן-דויד ורבין, 1999).

זוגיות בקרב אנשים עם פיגור שכלי

יעל וינברג, ביה"ס לחינוך, אוניברסיטת חיפה, 2008

בהנחיית : פרופ' שונית רייטר

מחקר זה יתאר את מרכיבי הזוגיות בין אנשים עם פיגור שכלי והבנת המשמעות של הקשר הזוגי בין אנשים עם פיגור שכלי עבור בני הזוג עצמם. המחקר יציג תיאור "הערך הרגשי" – העצמה אישית ותחושת המסוגלות, תרומה חברתית- קשר בינאישי עם השכנים ותרומה משפחתית- כיצד הושפעו היחסים עם המשפחה המורחבת (הדוקים יותר או פחות וכד'). המפגש עם זוגות אשר חיים יחדיו מיועד להביא מסמך אנושי, אותנטי ומשמעותי. המחקר ימפה ויתעד חוויה זוגית- כפי שהזוגות ידווחו. כמו כן נראה כיצד הקשר משפיע על העתיד והאם קיימת חלוקת תפקידים בקשר הזוגי, ואם כן, מה היא וכיצד היא באה לידי ביטוי. עניינה של עבודת מחקר זו הוא חשיפת התמות המרכזיות בחוויה הזוגית אצל האנשים עם פיגור השכלי, אפיון הקשרים במערכת הזוגית וגילוי דפוסים במערכת זו. מעטים מאוד המחקרים שנעשו ונעשים כיום בתחום זה, הזוגיות בקרב אנשים עם פיגור שכלי, זאת כשלעצמה סוגיה מעניינת לאור השיח המקצועי שמדגישה גישת "איכות החיים" (רייטר 1999). מטרת המחקר הינה לתרום להעצמת האוכלוסייה הנחקרת ותחושת המסוגלות שלהם תגבר, בעזרת המחקר תעלה המודעות לכל נושא הזוגיות בקרב האוכלוסייה הנחקרת והצוות החינוכי- טיפולי. גילת (1999), מעלה את הטענה כי מחקרים שנערכו על מערכת היחסים הזוגית (באופן כללי), הצביעו על כך שהיא מאופיינת בכוחות סותרים של קרבה וריחוק. בתהליך של וויסות מרחק תמידי והתאמת המרחב האישי והזוגי לצרכיהם (של בני הזוג) ולמצבי היומיום, שומרים בני הזוג על זהות עצמית ואוטונומיה מחד, ועל קרבה ושותפות מאידך. מאפייני המערכת הזוגית, כוללים מאפייני מצב (מצבי לחץ ומתח יומיומיים) ואת מאפייני האישיות של בני הזוג.

זינט מטינסון והזוג קרפט (Michael, & Anna Crapt, 1979) ערכו באנגליה מחקרי עומק בהם נבחנו זוגות עם פיגור שכלי בחיי היומיום, בהסתגלותם ובקשריהם. קרפט מסכמים במחקריהם כי הופתעו לראות שהזוגיות של אנשים עם פיגור שכלי הביאה לשיפור משמעותי במצבם האישי ובהתנהגותם ולדבריהם, מסקנה אחת הייתה שאנשים עם פיגור שכלי גילו יכולת מפתיעה לשיפור, לקידום הטיפול בעצמם במועד מאוחר בחייהם, (לאחר שהחלו לחיות יחד) זוגות בעלי מוגבלות גופנית וקוגניטיבית קשה, שבעקבותיה אושפזו בעבר, יכלו, ביחד, לתמוך האחד בשני ולחזקו, עם התמיכה מהקהילה, להגיע למעמד מתקדם ועצמאי עם מיצוי מרבי של הפוטנציאל הטמון בהם.

מכאן נשאלות מספר שאלות מחקריות:

השאלה המרכזית: מהו דפוס היחסים בקרב זוגות בעלי פיגור שכלי (כפי שידווח על ידם) תוך עמידה על מספר מאפיינים ושאלות משנה נוספות. שאלות המחקר נסובות סביב נושא הזוגיות בקרב אנשים בעלי פיגור שכלי, הן ממוקדות את הנושא ונותנות ביטוי לתחומים מפורטים יותר בחוויה ההוליסטית.

1. מהי מערכת היחסים המתועדת בקרב שלושה זוגות עם פיגור שכלי כאשר שני בני הזוג נשואים או בקשר זוגי?
2. מהי המשמעות של קשר זוגי בין אנשים בעלי פיגור שכלי עבור כל אחד מבני הזוג?
3. מהו הערך הרגשי-
 - א. התרומה רגשית מבחינה חברתית (כיצד הקשר מתקבל על ידי השכנים)
 - ב. מבחינה משפחתית- איך לדעתם המשפחה הקרובה/ הסביבה תופסת את הזוגיות וכיצד באות לידי ביטוי התגובות.
4. האם חלו שינויים בזוגיות- מאז עברו לחיות יחד? מה ההבדל בין החיים בנפרד ויחד?
5. השוואת התפיסה של האדם בעל הצרכים המיוחדים- עם פיגור שכלי, את זוגיות ההורים, האחים והאחיות לעומת הזוגיות שלהם- האם הם משווים את הזוגיות שלהם ומערכות זוגיות אחרות שהם מכירים?
6. איך וכיצד הקשר ישפיע על העתיד, לדעתם?
7. איך מתבצעת חלוקת התפקידים במערכת הזוגית (קבלת אורחים, סגנון השיח, תקשורת בין אישית)?
8. איך מתבצעת חלוקת התפקידים ביניהם ובין המשפחה המורחבת? במידה ותתעוררנה שאלות נוספות בעת ביצוע המחקר, הן תחקרנה. על מנת לאתר את מערכת התפיסות של המשתתפים בנוגע לנושא הזוגיות, ננקטה גישת מחקר איכותנית- קונסטרוקטיביסטית המאפשרת למידה על תופעות מורכבות דרך נקודת מבטם של המשתתפים.

לבדיקת השאלות המחקריות נבחרו מספר כלי מחקר:

1. קבוצות מיקוד- focus group (Poston et al., 2003, Fontana & Frey, 2000). נעשתה בדיקה ראשונית של תפיסות אנשים עם פיגור שכלי בנושא הזוגיות (pilot study).
2. אמצעים חיצוניים: רשימות, שאלונים, הקלטות. שאלונים אשר הועברו לכל המשתתפים: 6 משתתפים (ראה נספח ב': השאלונים). השאלונים נבנו על בסיס התמות אשר הועלו ע"י המשתתפים בקבוצת המיקוד והתאם לשאלות המחקר. ניתוח המידע התבצע בצורה אינדוקטיבית באמצעות קטגוריות שנבעו מהנתונים עצמם.

הממצאים העיקריים אשר עלו מתוך הניתוח האתנוגרפי :

תימות מרכזיות אשר העלו המשתתפים בקבוצות המיקוד :

1. בילוי משותף בשעות הערב במקומות ציבוריים-המשתתפים ציינו את העובדה שהם מאוד אוהבים לבלות יחד עם בני זוגם. הרצון להזמין את בני הזוג לבית קפה, מסעדה וכד' עלה בכל שיחה. הרצון להיראות במקום ציבורי ככלל האנשים המבלים בערב במקומות הבילוי הקרובים לדיור המוגן ובהחילה.
2. אהבה- המשתתפים ציינו את המושג "אהבה". מושג מופשט הממלא מקום משמעותי ותוך כך ממלא צורך גשמי. כלומר- אהבה, במלוא מובן המילה- החל מהיענות לצורך רוחני ועד למימוש- עד הגעה ליחסים מיניים. ציטוט : "אפשר גם להיות ביחד בלי לדבר..", "לפעמים אני חושב על משהו והיא יודעת על מה חשבתי..", " לפעמים הוא מצלצל כשאני חושבת עליו..." , "זה כיף לאהוב..." , "נשיקה, חיבוק, חיוכים...להיות ביחד".
3. תרבות פנאי משותפת- המשתתפים הביעו רצון, וחלקם אף מממשים את הרצון להיות יחד בחוגים. המשתתפים ציינו תחומי עניין משותפים -חוגי מוזיקה, תיפוף שאליהם הם הולכים יחד. המשתתפים ציינו את החוויה המשותפת, חוויה זו יוצרת עניין משותף ותחום משותף- גורם להעצמה והעמקה של הקשר הזוגי. ציטוט : "אנחנו הולכים יחד לחוג אורגן.. ואח"כ ממשיכים לשמוע מוזיקה בדירה..".
4. בקבוצת המיקוד עלו שלושת הנושאים המובאים לעיל. הנושאים הללו שזורים כחוט השני לכל אורך השיחות ונראה היה כי הנושאים הללו מעסיקים מאוד את המשתתפים. ראוי לציין כי בראיונות הייתה התייחסות לתמות נוספות.

הממצאים מתוך הראיונות האישיים :

במחקר זה התבצעה התבוננות מעמיקה על החוויה הזוגית בקרב אנשים עם פיגור שכלי. התצפיות, הראיונות נתנו תמונת מצב אותנטית ומשמעותית מבחינת הזוגות המשתתפים. המחקר מהווה מסמך אנושי אשר תיעד והביא לידי ביטוי את תחושותיהם, רצונותיהם ובחירתם של האנשים עם הפיגור השכלי אשר בחרו לחיות בזוג- ולחוות את החוויה הזוגית על כל רבדיה.

תרומה מחקרית זו הינה בעלת חשיבות הן עבור העוסקים בתחום החינוכי והן עבור האוכלוסייה וחתכיה המגוונים.

תרומה תיאורטית : בסיוע מסמך זה הוצגו מרכיבים מרכזיים באיכות החיים בהקשר לזוגיות. במחקר זה מופו קטגוריות הקשורות לזוגיות של המשתתפים, מקטגוריות אלה ניתן להשליך ולהסיק בנוגע לחוויות הזוגיות בקרב אוכלוסיית האנשים עם הפיגור השכלי במקומות שבהם עדיין לא נחקרו.

האתגר הוא עצום, לחשוף בפני האנשים עם הפיגור השכלי את האפשרויות העמדות בפני כל אחד אחר החבר בקהילה הרחבה יותר ובחברה הרחבה, ובנוסף לכך לחשוף

אותם לכוחות הפנימיים שיש בהם שלעיתים קל ונוח יותר לחברה להתעלם מכך. לנו כבני אדם וכאנשי חינוך יש את המקום לשנות ולסייע לאנשים עם צרכים מיוחדים לחיות חיים אוטונומיים ושאיכות חיים תהיה לא רק אמירה, אלא הלכה למעשה. תרומה יישומית: בעקבות מחקר זה נחשף בפני אנשי הצוות הטיפולי במסגרת, הצורך בקיום שיחות וקבוצות תמיכה. המשתתפים הביעו רצון להמשיך במפגשים ובשיחות. בעקבות צורך זה ניתן יהיה לבנות מודל טיפולי-קבוצתי אשר יענה על הצורך בשיתוף ובדיון מעמיק על החוויות שאותם חווה האוכלוסייה. תרומה נוספת היא התרומה לגישה שאינה שיפוטית, כלומר, כל אדם רשאי וזכאי לבחור את הדרך שבה יחיה את חייו (כל עוד אינו פוגע בעצמו ו/או בסביבתו). יחסה המגונן של הסביבה מנציח את התלות של האדם עם הצורך המיוחד, לעומת זאת הגישה המוצגת לעיל מציבה בפני האוכלוסייה אתגרים הן ברמת החשיבה ובחינת הדרך שבה הם בוחרים והן מבחינה מעשית כיצד יחיו את חייהם, כיצד הלכה למעשה יממשו את בחירתם לחיות כזו ולשמר את הייחודיות כפרטים.

המלצות המחקר:

1. ביצוע סקר סטטיסטי של מספרי הזוגות לפי מקום מגורים, סטטוס זוגי (נשואים/לא נשואים), טווח גילאים, מוגבלויות נוספות. מטרת הסקר תהיה מצע נתונים לגבי המידע הקיים על אנשים עם פיגור שכלי.
 2. הדרכה לגבי ילדים במשפחה, יש לידע את התא המשפחתי המיוחד לגבי משמעות גידולם של ילדים, הכוונה והדרכה מיוחדת.
 3. מיניות וחינוך מיני, חינוך מיני הולם יאפשר לאדם בעל הפיגור השכלי התנהגויות מיניות מקובלות בהתאם לגילו. מודעות זו מוצאת את ביטויה גם בפיתוח תוכניות לחינוך מיני במסגרות השונות, תוכניות אלו הופכות לחובה במערכת החינוך המיוחד.
 4. לפני מתן מענה בתחומים לעיל יש צורך בהמשך ביצוע מחקרים איכותיים בנושא. הנושאים הללו עלו בממצאי המחקר הנוכחי חתימות מרכזיות אצל משתתפי המחקר. בסיוע מחקרים אלה ניתן יהיה להתרשם ולדעת מה מידת יעילותו של "מעגל ההפנמה" על אנשים עם פיגור שכלי בנושאים אלה.
- המחקר הנוכחי ומחקרי המשך הם מחקרים בשירות הייצוג של האנשים עם הפיגור השכלי.
- האתגר הוא עצום, לחשוף בפני האנשים עם הפיגור השכלי את האפשרויות העמדות בפני כל אחד אחר החבר בקהילה הרחבה יותר ובחברה הרחבה, ובנוסף לכך לחשוף אותם לכוחות הפנימיים שיש בהם שלעיתים קל ונוח יותר לחברה להתעלם מכך. לנו כבני אדם וכאנשי חינוך יש את המקום לשנות ולסייע לאנשים עם צרכים מיוחדים לחיות חיים אוטונומיים ושאיכות חיים תהיה לא רק אמירה, אלא הלכה למעשה.

אפיוני קריאה ומטלות תלויות קריאה בקרב צעירים בעלי פיגור שכלי ממקור לא ידוע

יסכה גוטמן, המחלקה לפסיכולוגיה, האוניברסיטה העברית, 2008
בהנחיית : פרופ' יונתה הלוי

המחקר בנושא ליקויי קריאה התמקד בעבר באוכלוסיית הדיסלקטים, שהם בעלי אינטליגנציה תקינה בדרך-כלל הסובלים מליקוי ספציפי בקריאה. המחקר הנוכחי מתייחס לאוכלוסייה שנחקרה הרבה פחות בתחום זה- בעלי פיגור שכלי. פיגור שכלי מאופיין בתפקוד אינטלקטואלי הנמוך בשתי סטיות תקן לפחות מן הממוצע, ובמגבלות בהסתגלות היומיומית. הגורמים לפיגור מגוונים, ולמרות ההתקדמות הרבה בגילויים, עבור 40-70% מן המקרים המקור הגנטי לפיגור אינו ידוע. המחקר הנוכחי כלל נבדקים מתוך תת-קבוצה זו, של בעלי פיגור שכלי ללא תסמונת גנטית ידועה. מטרתו הראשונה הייתה להרחיב את הידע לגבי יכולות הקריאה והיכולות הנלוות לקריאה בקרב בעלי פיגור, ולהשוותו לידע הקיים לגבי דיסלקטים. אצל דיסלקטים נמצא כי יכולת הקריאה קשורה ליכולת השפתית, כפי שבא לידי ביטוי במתאמים חיוביים מובהקים בין קריאת מילים ובין מודעות פונולוגית, זיכרון מילולי קצר טווח, אוצר מילים ושיום מהיר. לעומת זאת, יכולת הקריאה לא נמצאה קשורה לרמת האינטליגנציה. במחקר הנוכחי נבדקו ההשערות כי בקרב הנבדקים יימצאו מתאמים חיוביים בין יכולת הקריאה ובין היכולות הנלוות לקריאה אצל דיסלקטים, וכן יימצא מתאם חיובי עם רמת האינטליגנציה, בדומה למחקרי פיגור קודמים.

בנוסף לכך, המחקר ביקש לתאר הבחנה בין שתי רמות של תפקוד: רמה מטה-קוגניטיבית ורמת מודעות. נבדקה ההשערה כי יימצא פער בביצועי הנבדקים בין שתי הרמות, עם תפקוד תקין ברמה המטה-קוגניטיבית לעומת תפקוד נמוך במטלה שדרשה מודעות מפורשת.

מטרה שלישית של המחקר הייתה להוות השלמה למערך מחקרי מקיף אשר בדק את יכולות הקריאה של מספר קבוצות עם פיגור בארץ ובארה"ב. המחקר הנוכחי, שכלל נבדקים ללא תסמונת ידועה, היווה מעין קבוצת ביקורת עבור הקבוצות עם תסמונות וויליאמס ודאון שנבדקו בעבר.

המחקר כלל 17 צעירים בעלי פיגור שכלי אשר לא נמצאו לוקים בתסמונת מוכרת, ואותרו דרך בתי-ספר לחינוך מיוחד. לנבדקים הועברה סוללת מבחנים אשר כללה מבחנים להערכת האינטליגנציה, מבחנים לבדיקת הקריאה ומבחנים לבדיקת יכולות נלוות לקריאה. תוצאות המחקר הצביעו על יכולת נמוכה של קריאת מילות תפל, ויכולת מעט טובה יותר של קריאת מילים משמעותיות. נמצאו מתאמים חיוביים מובהקים בין קריאת מילות תפל ובין רמת האינטליגנציה, המודעות הפונולוגית ויכולת השיום

המהיר. השוואה של קבוצות הפיגור השונות העלתה שבניגוד לדיסקטים, הגורם המשפיע ביותר על יכולת הקריאה של בעלי פיגור הוא היכולת הקוגניטיבית ולא יכולת השפה.

המלצות המחקר :

לממצאים במחקר זה ישנן השלכות חשובות לגבי תוכניות התערבות במסגרות לימודיות של החינוך המיוחד. בכל תחום שבו נדרשת למידה מטה-קוגניטיבית מפורשת, אינטליגנציה נמוכה מן הנורמה מהווה מכשול משמעותי. יש לבחון לפיכך בתשומת לב, האם היעדים הנדרשים מתלמידים עם פיגור, אכן ניתנים להשגה על-ידיהם. בנוסף, על-מנת שתתרחש למידה יעילה, יש צורך בהוראה הכוללת מודעות מפורשת כדי להביא לידי הפנמה. באופן ספציפי, לגבי הוראת הקריאה, רצוי לעבוד דרך שיפור מיומנויות של מודעות פונולוגית, שכן מיומנויות אלה נמצאו קשורות במובהק ליכולת הקריאה לגבי כלל בעלי הפיגור.

הקשר בין מסגרת מגורים סוג תעסוקה ותפיסת שליטה לבין דפוסי פעילות פנאי של בוגרים עם פיגור שכלי בקהילה

אירית חן, ביה"ס לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת תל-אביב, 2003
בהנחיית: ד"ר מרים ברזון, פרופ' מאיר טייכמן

פעילות פנאי משמשת מקור הנאה ומאפשרת מימוש עצמי, יצירתיות והעצמה ולכן, הזדמנות להשתתף בפעילות פנאי נתפסת כיום כמרכיב אינטגרלי להגברת איכות חייו של האדם. רוב החוקרים בתחום מדגישים את תרומתה המשמעותית של פעילות פנאי לבריאות נפשית של הפרט, לסיפוק בחיים, לעלייה בדימוי העצמי ולפיתוח רגשות חיוביים של שמחה, הרפייה, תענוג ושייכות. לפנאי הגדרות בעלות הדגשים שונים וייחודיים כשהמשותף לכולן הוא שמדובר בסוג פעילות בלתי מחייבת ובעלת גורם הנאה.

במחקר זה נבדקו השפעתם של משתנים סביבתיים ואישיותיים על פעילות הפנאי של האדם עם פיגור שכלי, מתוך תפיסה המעוגנת בעיקרון הנורמליזציה כי צרכיו זהים לצורכיהם של כלל האנשים. חשוב להדגיש כי בבדיקה בקרב הורים נמצאה פעילות הפנאי כשירות החשוב ביותר עבור ילדים עם פיגור שכלי.

מחקרים מצאו שהשתתפות בפעילות פנאי, עבור אנשים עם מוגבלויות, הינה גורם הכרחי להסתגלות מוצלחת לקהילה. השתתפות בפעילות הפנאי מספקת הזדמנות חשובה לפיתוח מיומנויות חדשות, ליצירת קשרים חברתיים ולביטוי יכולת אוטונומית. כמו כן, נמצאה ירידה בהתנהגויות בלתי מסתגלות, בקרב העוסקים בפעילות פנאי. פעילות פנאי היא אחד התחומים בחיים בו ניתנת לאדם הזדמנות לקיים בחירות והחלטות עצמאיות, המובילות להתפתחות אישית ומימוש עצמי. מדובר בפעילות שתכניה הם חופשיים למדי, מחד, אך נדרשת פעולה יזומה הנובעת מהנעה פנימית, מאידך. אחד המושגים המרכזיים הקשורים באופן הדוק לנושא הבחירה הוא **תפיסת שליטה (Mastering)** - התחושה הסובייקטיבית של הפרט כי ניתן לשלוט על אירועים משמעותיים בחיים (Pearlin & Schooler, 1978). לאנשים עם פיגור שכלי נחישות עצמית נמוכה יותר בהשוואה לכלל האוכלוסייה וטווח בחירה מועט מאוד, כתוצאה משילוב בין קשייהם האובייקטיביים לבין עמדות החברה המגבילות הזדמנויותיהם לקיום בחירות חופשיות אישיות בתחומים רבים בחייהם. על פי ברזון ואחרים (2000), דרגת העצמאות אליה יגיע האדם עם פיגור שכלי קשורה לאופן בו הוא גדל והתחנך במהלך השנים, באיזו מידה למד לקבל החלטות הקשורות לחייו ופיתח רמה מסוימת של מוקד שליטה פנימי או לא.

נסיבות חייהם של מרבית האנשים עם פיגור שכלי ובייחוד אלו ששהו שנים רבות במוסד,

הובילו אותם לקבל ללא עוררין את העובדה שאחרים מקבלים החלטות משמעותיות עבורם (Treece et al, 1999). במחקר הנוכחי השתתפו 86 נבדקים תושבי העיר תל אביב יפו העונים לקריטריונים:

1. מתפקדים ברמה של פיגור קל עד בינוני על פי אבחון של השרות למפגר במשרד העבודה ורווחה.

2. עובדים במסגרת תעסוקתית קבועה, במהלך השנה האחרונה לפחות.

3. מתגוררים בקהילה, בבית ההורים או במסגרת דיור מוגן, במהלך החצי שנה האחרונה לפחות.

הנבדקים רואיינו על פי שאלון מובנה מראש ומורכב משלושה חלקים: שאלון דמוגרפי, שאלון שליטה, שאלון פעילויות פנאי. התוצאות נותחו בשיטות סטטיסטיות מקובלות, לאחר חלוקת המשתתפים ל-4 קבוצות, על פי סוג הדיור וסוג התעסוקה. המחקר בחן ארבע השערות מרכזיות:

ההשערה הראשונה - יימצא קשר בין סוג מסגרת הדיור לבין רמת פעילות הפנאי, טיפוסי פעילויות הפנאי ודרגת תפישת השליטה של אנשים עם פיגור שכלי. **ההשערה שנייה** - יימצא קשר בין סוג התעסוקה לבין רמת פעילות פנאי, טיפוסי פעילויות הפנאי ודרגת תפישת השליטה של אנשים עם פיגור שכלי. **ההשערה שלישית** - יימצא קשר בין סוג מסגרת המגורים וסוג התעסוקה לבין שיעור ההשתתפות בטיפוסי הפנאי השונים, כך שבדיור מוגן שיעור פעילות חוץ ביתית גבוה יותר.

ההשערה רביעית - יימצא קשר בין תפיסת השליטה לבין רמת פעילות הפנאי; ככל שתפיסת השליטה גדולה יותר, אזי רמת פעילות הפנאי גבוהה יותר ושיעור הפעילויות מחוץ לבית גבוה יותר.

בין הממצאים העיקריים, אנשים הגרים בדיור מוגן הינם בעלי רמת פעילות פנאי גבוהה יותר ובייחוד בפעילויות מחוץ לבית, לעומת אלו שבבית. הבדל זה הופיע ללא קשר למסגרת התעסוקתית בה שולבו. יחד עם זאת, הפער בין שתי קבוצות הדיור בקרב אלו שלמדו לימודים חלקיים בלבד, גדול בהרבה בקבוצת המועסקים בתעסוקה מוגנת. נמצאו הבדלים מובהקים בין שני סוגי מסגרות התעסוקה במדדים פעילות פנאי ויכולת קבלת החלטות, נבדקים אשר עובדים בשוק החופשי, מדווחים על רמת פעילות פנאי גבוהה יותר ויכולת קבלת ההחלטות שלהם גבוהה יותר. מועסקים במסגרת מוגנת תפסו עצמם כבעלי שליטה פחותה לעומת נבדקים שהועסקו במסגרת השוק החופשי. למרות המצופה, לא נמצאו מתאמים מובהקים בין שלושת המדדים פנאי, יכולת החלטה ותפיסת שליטה. ממצאי המחקר מאוששים קיומם של קשרים בין סוג המסגרת (מגורים או תעסוקה) לבין רמת פעילות הפנאי של אנשים עם פיגור שכלי. כמו כן, מתחזקת הטענה כי המידה בה מסגרת מספקת לדייריה הזדמנויות לבחירה חופשית ויוזמה משפיעה על התפתחות תפיסת שליטה חזקה או חלשה. במהלך ניתוח התוצאות נמצאה השפעה משמעותית

על ההבדלים בין ארבע קבוצות המחקר, מצד משתנה מתערב שהוגדר "השכלה". לסיכום, בעבודה זו רואינו אנשים עם פיגור שכלי קל – בינוני, המשתייכים לארבע קבוצות, גרים בדיור מוגן ועובדים בשוק החופשי; גרים בבית ההורים ועובדים בשוק החופשי; גרים בדיור מוגן ועובדים במפעל מוגן; גרים בבית ההורים ועובדים במפעל מוגן. תוצאות המחקר מוכיחות כי פעילות פנאי בפלח אוכלוסייה זה מושפעת באופן בולט מסביבת המחיה שלהם, בעיקר ממסגרת הדיור ואולם גם ממסגרת התעסוקה. לאור יכולת נמוכה לקבלת החלטות באופן עצמאי ותפיסת שליטה עצמית ירודה יחסית, קיימת השפעה גדולה יותר לנסיבות חיים מאשר לאפיונים אישיותיים על אורח החיים ההבדלים הבולטים יותר בין הקבוצות שנבדקו מופיעים בהקשר למסגרות ולא לאישיות.

המלצות המחקר:

הסקירה הספרותית שערכתי וממצאי מחקר זה מורים על קיומם של קשרים בין המשתנים: סוג מסגרת מגורים, סוג מסגרת תעסוקתית, רקע לימודי תפיסת שליטה, לבין רמת פעילות הפנאי של אנשים עם פיגור שכלי ויכולת ההחלטה שלהם. תחום הפנאי אצל אנשים עם פיגור שכלי נחקר מעט יחסית בספרות העולמית בכלל ובספרות הישראלית בפרט. המחקרים שעוסקים בו נוגעים בהערכת תכניות פנאי ספציפיות או בפנאי כחלק ממחקר רחב יותר על שביעות רצון, קבלת החלטות ועוד. בישראל, חלק גדול מהמחקרים אינו עדכני ומציג את תמונת המצב של ישראל כפי שהיתה לפני למעלה מעשרים שנה. כמו כן, חסר נדבך משמעותי של תפיסה מודרנית להעצמה ושוויון. דווקא מחקרים אלו הינם מקיפים ומשמעותיים מאוד בהכרת דפוסי הפנאי של אנשים עם פיגור שכלי. אנשים עם פיגור שכלי עברו כברת דרך ארוכה בשני העשורים האחרונים. הם חשופים הרבה יותר למגוון פעילויות פנאי, רמת המודעות שלהם עלתה, הם הרבה יותר נגישים לשירותי פנאי ובאופן כללי עוסקים בהם יותר. יחד עם זאת, תהליך בחירת הפעילות בקרב אנשים עם פיגור שכלי אינו מתנהל עדיין על פי התפיסות המקובלות של פנאי אחד העקרונות המרכזיים הוא התייחסות לתפיסתו, רצונותיו והמוטיבציה הפנימית של האדם. האם לשם צריך לשאוף? האם אכן כל בני האדם מיישמים רמה זו של פנאי? לא בהכרח. גם התיאוריות הפסיכולוגיות בתחום אינן רואות זאת באופן אחיד. אנשי המקצוע בתחום החינוך ורווחה, העוסקים בתכנון נושא הפנאי, צריכים לשים דגש על תחום הבחירה / שליטה של הפרט בנעשה בחייו, לפי המינוח האינדיבידואלי המתאים לו. במסגרות הדיור המוגן נמצאו רמות פעילות גבוהות של פעילות פנאי וטווח רחב יותר מאשר בקרב אנשים הגרים בבית ההורים אולם לעיתים זה בא על חשבון חופש בחירה והעצמה. חשוב להכשיר את המטפלים במסגרות השונות לאוריינטציה של שיתוף, העצמה ומתן אפשרות ביטוי לרצונות האדם ובחירותיו, בתחומים רבים של היומיום.

המדיום והמסר - השפעת סרטים שהופקו על ידי ובהשתתפות אנשים המתקשים בתפקודם השכלי על עמדות וגישות של סטודנטים מתחומי העבודה הסוציאלית והחינוך המיוחד

**עמנואל שן, ביה"ס לעבודה סוציאלית, האוניברסיטה העברית, 2008
בהנחיית : פרופ' דוד בר-גל, ד"ר רון שור**

מחקר זה בוחן את השפעת הייצוג והסגור העצמי, של אנשים המתקשים בתפקודם השכלי, באמצעות סרטים דוקומנטאריים, על 92 סטודנטים לעבודה סוציאלית וחינוך מיוחד. הבדיקה נעשתה באמצעות ניתוח חוויית הצפייה, על פי דיווחי המשתתפים. שני הסרטים שהוצגו במחקר נעשו בהשתתפותם של אנשים המתקשים בתפקוד, במסגרת פרויקט חדשני, המאפשר למשתתפים ללמוד לבצע תפקידים שונים במסגרת ההפקה. הסרטים שהוצגו הוקרנו בערוצי הטלוויזיה הקהילתית. הם ממחישים את יכולות המציגים לייצג ולסגור על עצמם לגבי: היכללותם וקבלתם השוויונית לחברה, התנהגות נורמטיביים, זוגיות והצגת כישוריהם בתיאטרון, קולנוע, מוזיקה ומחול. כמו כן הם מפיגניים: כוחות, שאיפות להגשמה עצמית, רגשות כמו אושר, שמחה ואהבה וכן מודעות עצמית ואינטליגנציה רגשית.

הסרט "אוליבר" מציג דימויים לא שגרתיים של עושי ומצולמי הסרט כ: שחקנים, צלמים, מראיינים ומגישי תכניות בטלוויזיה. הסרט מלווה את שחקני תיאטרון "שיאים", אנשים המתקשים בתפקודם השכלי, כשהם מעלים את המחזמר "אוליבר", שהופק במסגרת לימודיהם בסטודיו למשחק ניסן נתיבי בירושלים. השחקנים מצולמים על הבמה ומאחורי הקלעים ומדברים על הצלחות, קריירה והגשמה עצמית באמצעות התיאטרון. הסרט "סהר וסיוון – סיפור אהבה" מציג דיאלוג זוגי מול המצלמה של שני צעירים בעלי תסמונת דאון, המדברים על אהבתם וממחישים אותה, ועל שאיפותיהם לקיים חיים זוגיים נורמטיביים: להקים בית משותף, להינשא, לקנות מכונית ולחיות חיים עצמאיים. כמו כן הם מספרים על משמעות התסמונת בחייהם. סיוון מציגה גם את יכולותיה כרקדנית בטן. הצפייה בסרטים מעוררת את השאלה: מדוע האנשים המופיעים בהם אינם יכולים לממש את שאיפותיהם הלכה למעשה?

מטרת המחקר הייתה להבין את חוויית הצפייה ואת תרומת הסרטים לשינויים בעמדותיהם, תפיסותיהם וגישותיהם המקצועיות של הנשאלים, כלפי אנשים המתקשים בתפקודם השכלי. בנוסף נבחנה השפעתם של ארבעה גורמי רקע: ניסיון קודם בעבודה ומפגשים קודמים עם אנשים המתקשים בתפקוד, רקע מקצועי ורמת ההשכלה. המחקר בוחן באמצעות שיטות מחקר מעורבות - איכותניות וכמותיות (Mixed Methods Design), את חוויית הצפייה של הסטודנטים בסרטים המתוארים,

שנבדקה מיד לאחריה באמצעות שאלונים ובהמשך באמצעות ראיונות עומק. במפתיע קיימים רק מחקרים ספורים, הבוחנים דרכים לשינוי עמדות, כלפי אנשים המתקשים בתפקוד, בקרב אנשי מקצוע, סטודנטים ובציבור. זאת למרות שכיחותן הרבה של עמדות שליליות כלפיהם, גם בקרב אנשי מקצוע. במקביל מוצג בספרות המקצועית הצורך הרב בתוכניות הכשרה, הכוללות התנסות חווייתית, לשם גרימה לשינוי חיובי בעמדות אנשי מקצוע כלפיהם. ישנם עוד פחות מחקרים הבוחנים השפעות של סרטים דוקומנטאריים ועלילתיים, שעוסקים באנשים בעלי קשיי תפקוד, על עמדות של סטודנטים ושל הציבור. הם מצביעים על חשיבותם הרבה של מספר גורמים ביצירת שינוי בעמדות: תיאורים משכנעים, אמינים ונוגדי סטריאוטיפים, איזון בין הפניה לרגש ולידע וכן עומק החוויה שעוברים הצופים. מחקרים אחרים ממחישים את הפוטנציאל הרב הגלום בייצוג והסגור העצמי של אנשים המתקשים בתפקוד, באמצעות מפגשים מובנים, עם סטודנטים במקצועות הטיפוליים, לשם יצירת שינוי בעמדות ותפיסות מוטות הרווחות כלפיהם.

אנשי המקצוע בתחומי השיקום והחינוך הם במקרים רבים, סוכני השינוי המשמעותיים ביותר, בחייהם של אנשים המתקשים בתפקוד. ביכולתם לסייע להם לסלול את הדרך לחיי איכות, עצמאות, הגשמה עצמית ומעורבות בקהילה. ציפיותיהם מאנשים המתקשים בתפקוד והערכתם את כוחותיהם ויכולותיהם, קובעות במידה רבה את ההזדמנויות, הניתנות להם לחיות על פי בחירותיהם ושאיפותיהם ולהיות חלק מכלל הציבור. לכן כל כך חשוב שיאמצו עמדות, גישות ואסטרטגיות יצירתיות, המסייעות לקידום פרדיגמות אלו.

למרות ההתקדמות הרבה שחלה בעקבות השתרשות השקפות העולם שצוינו, עדיין קיימים בחברה מחסומים ניכרים, המונעים את קבלתם בקהילה, של אנשים בעלי קשיי תפקוד שכליים. כמו כן את ראייתם כבני אדם שלמים, בעלי יכולות וכוחות, הזכאים לחיות את חייהם כרצונם. על הסטריאוטיפים והדעות הקדומות הקיימים כלפיהם, מעידים סקרי דעת קהל, שנערכו בישראל בשנות התשעים, ובהם רווחה למשל הסברה, שקשיי תפקוד שכליים ונפשיים עשויים להיות מדבקים. תפיסות מוטות רווחות כאמור, גם בקרב סטודנטים ואנשי מקצוע בתחומי טיפול שונים. עדיין נפוצות בקרבם גישות דיאגנוסטיות המאפיינות אותם כ'מקרים', או כחולים וכאנשים חלשים וחסרי שליטה בחייהם, הזקוקים להגנת יתר. גם מודלים של הגבלה חברתית וממסדית, הקובעים את הנורמות החברתיות, גורמים לסיווגם של אנשים המתקשים בתפקוד, כחורגים מהן וכחסרי כישורים להתמודד עם משימות חברתיות.

ממצאי המחקר מצביעות על שינויים בתפיסות ובעמדות הנשאלים, כלפי אנשים המתקשים בתפקודם השכלי, שחלו אצלם על פי דיווחיהם בעקבות הצפייה, במידה ממוצעת שבין בינונית לרבה. לייצוג ולסגור העצמי של המציגים בסרטים הייתה תרומה משמעותית, לשינויים שחלו בתפיסות ובעמדות כלפיהם. השינויים שחלו דווחו

בכל שלושת מרכיבי העמדה: מהבחינה הקוגניטיבית חלו שינויים בתפיסת האדם כלפי אנשים המתקשים בתפקודם השכלי לגבי ראיתם כבני אדם שלמים ואנושיים וכן לגבי הבנת תכונות, כוחות, יכולות, רצונות ושאיפות. כמו כן ייחסו למציגים חוכמה, מודעות עצמית, תקשורת רגשית, אסרטיביות והתנהגות נורמטיבית. היו גם ביטויים מפורשים לסתירת סטריאוטיפים קודמים והיווצרות מודעות לדעות קדומות קיימות. כמו כן חלה בקרב 40.8% מהנשאלים סתירת ציפיות קודמות (לחיוב) לגבי יכולות, כישורים נורמטיביים, ביטויים להעצמה והשונות הנתפסת של המציגים. השינויים שחלו מיוחסים לתהליכי החשיבה הביקורתית שנוצרו במהלך ובעקבות הצפייה. מהבחינה הרגשית היו ביטויים מפורשים לפנייה לרגש של הסרטים ולהיווצרות אהדה אמפתיה וקירבה כלפי המציגים. מהבחינה ההתנהגותית קרוב למחצית מהנשאלים הצהירו על שינויים בכוונותיהם ההתנהגותיות, כלפי אנשים המתקשים בתפקוד, שהתבטאו ברצון להתקרב, להתיידד ולעבוד אתם בעתיד.

הסרטים המוצגים נמצאו כרלוונטיים מאוד וכתורמים במידה רבה לתפיסותיהם וגישותיהם המקצועיות של הנשאלים ולעבודתם בעתיד. כמו כן הומחשו באמצעותם תפיסות מקצועיות רווחות של: נורמליזציה, היכללות בקהילה, אינדיבידואליזציה, העצמה, סגור וייצוג עצמיים, הגשמה עצמית, תקשורת רגשית ואיכות חיים. קרוב למחצית הנשאלים ביטאו, בעקבות הצפייה, רצון גובר לעבוד עם אנשים המתקשים בתפקודם השכלי. רבים ביטאו שינויים בגישות כלפיהם, שהתבטאו בהתחזקות האמפתיה ובתפיסתם הנורמטיבית והאינדיבידואלית. היו ביטויים להערכת הישגים השיקומיים שהוצגו באמצעות הסרטים ובמקביל התחזקה גם הבנת הפוטנציאל השיקומי של אנשים המתקשים בתפקודם השכלי. התחולל גם שינוי חיובי בדימוי המקצוע של העבודה איתם, שנתפסה כמאתגרת ומושכת והובעה הערכה לתרומתם של פרויקטים יצירתיים, חדשניים וייחודיים, לקידוםם ולשינוי עמדות כלפיהם בציבור.

שתי תופעות מרכזיות זוהו באמצעות המחקר: האחת - פרספקטיבות של קירבה, על פי שיוך והשתייכות לקבוצות חברתיות, המתייחסת לנטייה ברורה בקרב הנשאלים, לשייך את האנשים המציגים בסרטים, לקבוצות חברתיות, הקרובות או מרוחקות מהם. זאת על פי מידת הקרבה והריחוק שהם עוררו ובהתאם לשיוכם החברתי והשתייכותם החברתית של המתבוננים. ברמות הקרבה הגבוהות היה אף ביטוי להשוואת המציגים לחלק מהנשאלים ברמה אישית על פי פרספקטיבות של הזדהות, דמיה ושיקוף. תופעה נוספת שזוהתה היא של חשיפה ראשונה לעולמם של אנשים המתקשים בתפקודם השכלי, אשר תרמה לחלק מהשינויים, שחלו בעמדות ובתפיסות כתוצאה מהצפייה.

תרומת המחקר לגוף הידע המקצועי היא בהבנת תהליכי השינוי בתפיסות ועמדות, שחלו בעקבות הצפייה, על ידי תיעוד מדוקדק של תגובות הנשאלים מהיבטים כמותניים ואיכותניים. כמו כן תורם המחקר בהבנת משקלו של מרכיב הייצוג העצמי באמצעות סרטים, כאמצעי להעברת מסרים חברתיים ואנושיים הגורמים לשינוי בעמדות

ותפיסות. בכך מצביע המחקר על דרך חשובה, לגרימת שינויים בתפיסותיהם של אנשי מקצוע ובציבור הרחב, כלפי אנשים המתקשים בתפקודם השכלי. זאת באמצעות הגברת ההכרה בהם כאנשים בעלי תכונות אנושיות, ייחוד, יכולות, רצונות וכישורים, אשר זכאים לחיות חיים של איכות והגשמה עצמית בקהילה לפי רצונם ובחירותיהם. בנוסף תורם המחקר ליצירת שינויים בתפיסות מקצועיות מוטות ולחיזוק הבנת הפוטנציאל השיקומי של אנשים המתקשים בתפקודם השכלי.

מגבלות המחקר הן בעיקר לגבי תוקפו. זאת מההיבטים של שימוש בשאלון שחובר על ידי החוקר, בדיקת רוב התגובות בנקודת זמן אחת והיעדר בדיקה השוואתית של שינוי בעמדות לפני ואחרי ביצוע המחקר. כמו כן ניתן לשער נטייה מסוימת להיענות ורצייה בקרב הנשאלים.

המלצות המחקר:

תרומתו העיקרית של מחקר זה למחקרי שינוי עמדות כלפי אנשים המתקשים בתפקודם השכלי היא ביצירת מודעות לחשיבות הייצוג והסנגור העצמי באמצעות סרטים. הם נמצאו תורמים להיווצרותם של הזדהות, אמפטיה ותהליכי חשיבה ביקורתיים, הגורמים לשינויים בעמדות תפיסות מקצועיות ובכוונות התנהגותיות. המחקר יכול גם לתרום לקידום ועידוד הייצוג והסנגור העצמיים של אנשים המתקשים בתפקודם השכלי ותפקודים אחרים, באמצעות סרטים, הצגות ודרכי ביטוי אחרות. בנוסף הוא יכול לסייע גם בהבנת הדרכים להצגתם הנכונה והלא מוטה בתקשורת ובכך לתרום תרומה משמעותית ליצירת שינוי רחב בעמדות הציבור כלפיהם. כמו כן ניתן להסב את המחקר לאוכלוסיות נוספות: עובדים בתחום הטיפול באנשים המתקשים בתפקודים שונים, תלמידי בתי ספר, מורים בחינוך הכללי, בני משפחה ולמגזרים שאין להם נגיעה לנושא. זאת על מנת לבחון את תרומתו לשינוי בעמדות בקרבן. בעקבות תוצאות המחקר יש לתת את הדעת גם לדרכים ולמודלים יותר מגוונים המכוונים לשינוי עמדות. סקירת הספרות העלתה בעיקר את מודל הדיאלוג המובנה, אשר גם אותו ניתן לגוון על ידי שילוב של הצגת סרטים ביחד עם מפגשים עם אנשים המתקשים בתפקודים שונים. נושא נוסף הראוי להתייחסות בהקשר זה הוא השימוש במערך המתודולוגי המוצע במחקר זה, כאמצעי נוסף, לצד מבחני העמדות הקיימים.

הסרטים במחקר נמצאו רלוונטיים מאוד, לתכניות הכשרה מקצועיות של סטודנטים, בתחומי החינוך המיוחד והעבודה הסוציאלית. מסקירת הספרות ומתוצאות המחקר

ניתן להסיק, שקיים צורך גדול בסרטים מסוג זה, ליצירת שינויים בעמדות, כלפי אנשים המתקשים בתפקודם השכלי וליצירת המחשה בצורה חווייתית להיבטים התיאורטיים שנלמדים. המחקר יכול לתרום בהקשר זה, לגיווןן של תכניות אלו ולשילוב תכנים והתנסויות, שיסייעו בחיזוקן של תפיסות לא מוטות, כלפי אנשים המתקשים בתפקודם השכלי.

נושא נוסף הנגזר מתוצאות המחקר הוא שינוי בדימוי המקצוע. כמחצית ממשתתפי המחקר ציינו, שגבר רצונם לעבוד עם אנשים המתקשים בתפקודם השכלי, כתוצאה מהחשיפה. מתגובות הנשאלים בהקשר זה, בלט השינוי בהתייחסות לעבודה עם אנשים המתקשים בתפקודם השכלי, לאור הצגת מודלים של הצלחה והישגים. אלו נתפסו גם כהצלחותיהם של אנשי המקצוע, שקידמו את המציגים לרמות תפקוד גבוהות ובלתי צפויות. בכך יש עניין לקובעי מדיניות בתחומי השירותים לאנשים המתקשים בתפקוד, המעוניינים להציג בצורה אטרקטיבית ומאתגרת את העבודה בתחום זה.

היבט חשוב אחר שהמחקר מצביע עליו הוא בהבנת חשיבות השוואות החברתיות והאישיות שאנשים עושים כלפי הזולת, כמרכיבים חשובים בקביעת התייחסותם אליהם. השוואות אלו עשויות להצביע על עמדות חבויות של אנשי מקצוע, כלפי אנשים המתקשים בתפקוד, על פי מידת הקרבה שהם מגדירים כלפיהם. כפועל יוצא ממנה ניתן להסיק ממנה את מידת התאמתם לעבודה איתם בתחומי השיקום והחינוך.

השלכה נוספת לתוצאות המחקר היא לגבי עידודם של פרויקטים ופעילויות בתחומי היצירה המומחשים בסרטים: קולנוע, תיאטרון, מחול ועוד. במהלך עבודתי כמנהל תכנית שיאים בעמותת שק"ל ובמקומות אחרים, הייתי שותף ליזום ופתוח של פרויקטים רבים המוכוונים ליצירת דיאלוג עם הציבור בתחומי: תיאטרון, קולנוע, ציור, צילום, ספורט, מוזיקה ותקשורת: רדיו, וידאו, טלוויזיה ומחשבים. רבים מהם נסקרו והוצגו בערוצי התקשורת המרכזיים ובמוסדות התרבות החשובים בישראל. פרויקטים כאלו ואחרים מפותחים כיום במקומות רבים ארץ ובעולם ומן הראוי שתחקר השפעתם ותרומתם לחיי התרבות והחברה וכאמצעים לשינוי עמדות כלפי אנשים המתקשים בתפקוד.

הבנת והערכת היכולות והכישורים של אנשים, המאופיינים כבעלי קושי תפקודי, באמצעות ייצוג וביטוי עצמיים, תוכל לתרום לראייתם השלימה כאנשים הזכאים לשוויון מלא. כמו כן היא תסייע להגברת ההזדמנויות הניתנות להם לעצמאות, מעורבות בקהילה והגשמה עצמית.